

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

В.А. ПРЕДБОРСЬКИЙ,

д.е.н., професор, Національна академія внутрішніх справ МВС України

Тінізація соціально-економічних процесів як механізм гальмування їх модернізації

У статті розглядаються закономірності гальмування та деградації суспільного розвитку при посиленні тінізаційних процесів.

Ключові слова: особливості організаційної пам'яті вітчизняного суспільства, регресивні, перетворені тіньові форми, незавершена модернізація, соборність.

В статье рассматриваются закономерности торможения и деградации общественного развития при усилении тенезационных процессов.

Ключевые слова: особенности организационной памяти отечественного общества, регрессивные, превращенные теневые формы, незавершенная модернизация, соборность.

The article deals with the degradation patterns of inhibition and social development in the amplification tenizatsionnyh processes.

Keywords: features of an organizational memory of the domestic society, regressive, transformed, shadowy form, incomplete modernization, catholicity.

Постановка проблеми. Небезпека існування широкої сфери тіньових явищ обумовлює необхідність продовження та поглиблення системного їх вивчення. У зв'язку з цим розгляд закономірностей впливу тінізації на процеси гальмування модернізації (реформувannya) суспільних відносин є актуальним напрямом економічних досліджень, засобом поглиблення вивчення природи тіньових процесів і механізмів, їх детінізації.

Необхідність протидії тіньовій економіці та корупції знайшла відображення у ряді важливих законодавчих, нормативно-правових актах держави, таких як Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» (2011), Указ Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» (2003, №84/2003), проект Державної програми детінізації економіки, Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» (2005, №1615/2005), постанови Кабінету Міністрів України з питань відстеження процесів тінізації економіки та розроблення рекомендацій щодо обмеження її зростання, цілий ряд відомчих актів тощо.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. До вітчизняних досліджень з тіньової економіки відносяться праці В.Д. Базилевича, А.В. Базилюка, О.І. Барановського, В.М. Бородюка, Г.С. Буряка, З.С. Варналія, А.С. Гальчинського, С.О. Коваленка, І.І. Мазур, В.О. Мандибури, О.В. Турчинова та ін. Значний внесок у розробку адміністративно-правових та кримінально-правових аспектів протидії корупції зробили вітчизняні вчені-юристи. Однак у зв'язку з недостатнім системним вивченням явища тіньової економіки, закономірностей, механізмів їх детінізації виникає потреба у подальшому спеціальному дослідженні цих процесів.

Метою статті, таким чином, є дослідження закономірностей впливу тінізаційних процесів на механізми гальмуван-

ня реформування (модернізації) суспільних процесів, їх тіншової архаїзації та шляхи їх детінізації.

Виклад основного матеріалу. Однією з найсуттєвіших небезпек розвитку тінізаційних явищ у вітчизняному суспільстві є розбудова механізмів гальмування його реформування, модернізації, що прирікає на виштовхування країни все далі і далі за межі кола сучасних суб'єктів світового модернізаційного економічного впливу у зону маргінальних країн, «неісторичних» націй тощо [1, с. 126–131]. Соціально-економічна структура при перевищенні в ній процесів тінізаційного зростання за межами безпечних для неї здійснює трансмутаційний перехід до зростання процесів архаїзації та посилення потенціалу деградації.

Так, будь-який соціальний процес спирається на діалектику вихідної опозиційної пари розвитку – механізмів збереження тотожності системи (гомеостазу) – знаменник цього опозиційного відношення та забезпечення змін у розвитку, модернізація організму (гомеорезу) – чисельник цієї пари. Їх гармонійне, відповідне одне до одного співвідношення здатне забезпечити ефективний суспільний прогрес – реалізувати необхідний процес змін, модернізації побудований на адекватності їх кореневим структурам, генетичному коду, соціальній пам'яті суспільства.

Гомеостазні компаративні особливості вітчизняного суспільства виявляються, порівняно з існуючим домінуючим – західним, у наступних основних закономірностях. При виникненні сучасного західного суспільства внаслідок утворення капіталістичного способу виробництва, Реформації, Освіти виникли нові уявлення про людину – вільний індивідуум. Коли середньовічна Європа перетворювалася на сучасний Захід, відбулася руйнація солідарних зв'язків людини з общиною. Адекватною капіталізму була людина, звільнена від общинних зв'язків, і така, що вільно вступала у відносини купівлі–продажу на ринку робочої сили. Тому община завжди була головною перепорою на шляху розвитку капіталізму та його соціальної інфраструктури.

У східнослов'янському суспільстві розриву цих зв'язків не відбулося, воно вступило у сучасність не тільки обтяжене наявністю общинних зв'язків, а й водночас маючи у зв'язку з цим численні переваги. В антропологічній моделі цього суспільства, розвинутої на початку ХХ ст. православними філософами, людина є соборною особою, зосередженням множини людських зв'язків. Тут людина завжди включена у солідарні групи (сім'ї, селянську і церковну общини, трудовий колектив, організовані злочинні угруповання тощо). У цьому суспільстві не відбулося протестантської Реформації (чи її наслідки були незначними), а ідеї Освіти і наукової революції не зробили ідеологічного перевороту, оскільки вони впроваджувалися у культурне середовище східнослов'янських суспільств поступово, сегментарно і без інтенсивного релігійного забезпечення. Уявлення Гоббса, які є базовими для західного суспільства, про те, що природним, природженим станом людини є властивість придушувати та експлуатувати

ти іншу людину, є війна всіх проти всіх, тут взагалі не були сприйняті, як і соціал-дарвінізм, який переносив принципи дикої природи, боротьбу за існування, коли слабкі повинні гинути за людське суспільство.

Суттєво різними є і ті сили, процеси, завдяки яким західне та вітчизняне суспільство забезпечують гомеостазні механізми. У західному суспільстві цим механізмом є еквівалентний обмін між індивідами, їхня угода купівлі–продажу, вільна від етичної складової і яка відбувається у суто кількісному параметрі – ціні. Кожна людина протистоїть іншій як власник. Суспільство формується через акти обміну, за посередництвом яких кожен шукає максимально можливу вигоду за рахунок набуття власності іншого за найменшу ціну, загальною метафорою суспільного життя стає ринок. При цьому кожен акт обміну має бути вільним і еквівалентним.

Навпаки, в суспільстві традиційного типу люди пов'язані цілою системою, множиною зв'язків залежності, інституційної компліментарності. Акти обміну між ними переважно не є конституційними для цього суспільства і не набувають характеру вільної і еквівалентної купівлі–продажу, ринок регулює лише невелику частину суспільних відносин. Замість цього велике значення мають відносини типу служіння, виконання обов'язку, турботи і примушування. Всі ці відносини з точки зору ліберала невірні і не піддаються раціональному розрахунку, вони переважно мотивуються етичними цінностями (що теж є імунітетом проти девіантної поведінки). Загальною метафорою суспільного життя у традиційному суспільстві є сім'я¹.

Країнам селянської цивілізації, до яких належить й Україна, і які утворюють в сучасних умовах «друге» або «мале» суспільство по відношенню до пануючої західної, притаманний процес незавершеної модернізації. Для неї є характерними відсутність чітких кордонів між сферами діяльності, персоніфікація відносин, недосконалість механізмів контролю насилля та дуалізм норм [3, с. 15–30]. Інакше кажучи, трансформація, реформування «малого» суспільства в сучасне є процесом незавершеним.

При цьому розвиваються не стільки власне розвинуті капіталістичні порядки, скільки такі псевдодокапіталістичні, архаїчні перетворені укладні форми, з якими у докапіталі-

¹ Переконливі спростування зверхності для православного суспільства західного ідеалу – вільного індивідуума подає С. Кара-Мурза. Він звертає увагу на те, що космічні (соборні) уявлення про людину були вироблені вже філософією Древньої Греції. Для неї людина – це і громадянин Космосу (космополіт), з'єднаний невидимими нитями зі всіма речами у світі, і суспільна тварина. У слов'янському світосприйнятті цьому відповідає ідея вседності, яка виражена у концепції світу – як Космосу, так і общини.

Принципова відмінність та перевагу традиційного суспільства від західного виявляється у тім, що вони побудовані на ядрі етичних цінностей, що визначаються загальними для всіх його членів («неписаний закон»). Саме західне суспільство якраз виникає у зв'язку з подрібненням цієї загальної (тотальної) етики на множини часткових, професійних етик – комерційну, адміністративну, політичну тощо. Великою мірою очищення відносин людей від позараціональних сил (замінивши цінності ціною) західне громадянське суспільство набуло великої стійкості, стало нечутливим до потрясінь у сфері ідеалів. Так, воно стало повністю байдужим до проблеми визнання соціального порядку справедливим чи несправедливим – критерій справедливості виключений із процесу легітимації суспільного устрою [2].

стичний період периферійні країни не стикалися чи стикалися лише в обмеженому обсязі. Капіталістичні відносини виступають, регресують у передуючі їм укладні тінюві форми. І це, по суті, регресивні форми самого капіталу, які історично не передують самому капіталізму, але виникають з нього внаслідок його ж тиску, ним же самим породжуються. Ці форми становлять величезну частину економічної структури суспільства, водночас вони приречені на виштовхування за межі пануючого офіційного (елітного) укладу вітчизняної структури – провідників впливу західного суспільства та його економіки, перебуваючи у тіні цього укладу.

Взаємовигідне економічне співробітництво, взаємодія підприємницьких та владних структур є невід'ємним атрибутом ринкової західної економіки, в яких функціонально ролі держави та господарюючих (підприємницьких) структур є роз'єднаними. Теорія угод виділяє наступні сфери діяльності, які в модернізованому суспільстві повинні функціонувати як диференційовані, роз'єднані підсистеми: ринкова, індустріальна, громадянська, традиційна, економічна, проектна, суспільної думки та творча [3, с. 19].

Великого значення надається відокремленому існуванню цих сфер один від одної, зокрема ринку від інших сфер. Так, вільний ринок передбачає такий режим свого функціонування, коли він позбавлений спільних механізмів впливу від політичної, соціальної чи традиційної підсистеми. Як антитеза йому тінювий ринок виникає всюди, де «економіка повністю не відділена від інших сфер діяльності». І якщо утворення надійного бар'єру між ринком і суспільством знаходилося у центрі трансформації західних країн у XIX–XX ст., то функціонування країн селянської цивілізації йшло великою мірою, зворотним шляхом. Це, зокрема, було характерним для радянської системи. Симбіоз партії і держави – стрижневий елемент радянської системи, який передбачав тісне переплетіння політичних, адміністративних і економічних функцій, наприклад, єдність політичного і господарського керівництва економікою.

Модель незавершеної модернізації селянського суспільства через неповну функціональну відокремленість різних підсистем одної від одної має потужний потенціал тінізації. Всюди, де економічний простір розірваний на окремі, різні шматки, економічні трансакції, побудовані на механізмах, які повинні об'єднувати ці окремі, особливі сфери, несуть у собі загрозу виходу за прозорість контролю з боку держави та суспільства. Це призводить до можливості існування вкрай небезпечного явища «гібридизації» влади, зрощення її, з одного боку, з економікою, з другого – з криміналітетом [2, с. 123–125; 4, с. 91–92].

Одним із проявів незавершеного характеру модернізації, взаємопроникнення економічних сфер, їх не відокремленості є невільний вибір партнерів для соціально-економічної взаємодії. Вибір партнера залежить від його приналежності до певної системи персоніфікованих общинних відносин, а отже, від залежності, побудованої на общинних зв'язках. Можливості суспільного регулювання та контролю за цими

зв'язками значно знижені, оскільки вони відкидаються системою общинної організацією, а отже, набувають характеру тінювих. Реально виключена можливість селекції партнерів для функціонально різнопланової діяльності – суспільної, комерційної тощо. Вимога особистого як вихідної передумови для здійснення економічних дій перетворює будь-якого члена локального общинного суспільства на універсального партнера, пов'язаного спільною відповідальністю за долю общини. Локальне суспільство – сім'я, община, мафія, організовані злочинні угруповання, завжди є самодостатнім, ізольованим, а отже, і ворожим до навколишнього середовища, протиставленим до нього, тінювим.

У межах локального общинного суспільства вся сукупність його суспільних відносин зводиться і визначається відносинами між «своїми» внутрішніми персоніфікованими відносинами. Ця форма малого суспільства диференціює статус його члена залежно від системи особистої залежності. Таким чином, соціальна організація традиційного суспільства, «традиційний порядок характеризується потрібним градієнтом: часовим (центральна роль традиції і прецеденту), просторовим (локалізація трансакцій) та ієрархічним (відносини панування та підпорядкування)» [5, с. 80].

Система традиційного суспільства може адаптуватися до існування позалокальних відносин (ринкових, цивільних, комерційних) за умови, що вони підпорядковуються логіці та адресі персоніфікованих відносин. Орієнтація на систему особистої залежності від ієрархії локального суспільства продовжує відтворюватися і на макросоціальному рівні при трансляції общинних відносин на вищий соціально-економічний рівень.

Іншим проявом незавершеної модернізації суспільства з розвинутою общинною пам'яттю є недосконалий контроль насилля, в тому числі по відношенню до жертв тінювої економіки, організованої злочинності. Для сучасного суспільства характерною ознакою є інституціоналізація насилля, яка матеріалізується у монополії держави на його здійснення. Незавершена модернізація, навпаки, виявляється в руйнуванні цієї монополії, переході до своєрідної олігополії на насилля, зокрема псевдоправове забезпечення, суб'єктами якого виступають численні суб'єкти організованої злочинності, сепаратистські сили в суспільстві, тероризм тощо.

Алгоритм дослідження закономірностей тінізації економічного життя передбачає перехід від встановлення зв'язку між процесом незавершеної модернізації традиційного суспільства з його тінізацією (у статичі) до проведення відповідного аналізу зв'язку між динамікою циклів цієї модернізації з циклами тінізації, її закономірностями, інтенсивністю на певних етапах модернізаційного процесу.

Якщо вдатися до пошуку закономірностей модернізаційних процесів на підставі досить великого історичного досвіду реформування в Росії, накопиченого у XIX та XX століттях, звертають на себе увагу дві своєрідні риси цих процесів. По-перше, при аналізі досвіду проведення реформ неможливо не помітити стійку здатність до їх відтворення через

кожні 20–30 років, збереження при цьому в цих реформах загальної спрямованості на цінності західної економіки, наявності тісного взаємозв'язку російських реформ з довгочасними коливаннями західної ділової активності, яка знайшла своє відображення у ділових циклах М.Д. Кондратьєва. По-друге, результати аналізу реформ свідчать про наявність постійного відтворення зворотного (інверсійного) руху реформ або, у всякому разі, їх явного гальмування щодо запозичення якості західних реформ, його обмеження та витіснення з економічного простору. Контрреформи закінчуються новим загостренням соціально-економічних конфліктів, суспільних криз [6, с. 69].

Фундаментальні напрями модернізації (гомеорезу) вітчизняного суспільного організму, його реформування виявляються у системі наступних кроків. На думку А. Гальчинського, найскладніші й водночас найвідповідальніші проблеми, які стосуються стратегії реформування, модернізації та розвитку, перебувають сьогодні за межею економіки. Йдеться насамперед про перебудову політичної системи суспільства, соціальної сфери та сфери духовного розвитку. Глибинні зрушення у сфері економічних відносин, зокрема ті, що стосуються виправлення допущених тут деформацій, значною мірою залежать від здатності політичної еліти, як і суспільства в цілому, його владних структур, глибоко усвідомити зазначену залежність.

Тож не лише економіка і не тільки вона, а економіка в тісному взаємозв'язку із трансформаційними процесами, що відбуваються в системі політичних відносин, соціальній та духовній сферах, мають (при визначенні перспектив післякризового розвитку нашої держави) стати предметом найсерйознішої уваги. Це стосується передусім нашого розуміння визначальної функції демократизації та утвердження повноцінних інституцій громадянського суспільства. Цивілізоване поглиблення ринкових перетворень можливе лише на цій основі. Економічні реформи в умовах відсутності глибоких демократичних перетворень та ефективних інститутів громадянського суспільства зумовлюють не європейську, а латиноамериканську модель ринкової економіки. Це має своє пояснення: у структурі саморозвитку суспільства, зокрема його економічної складової, демократія є системою, яка бере на себе функцію фільтрації (відокремлення) псевдоринкових відносин від сучасних цивілізованих.

Головним суб'єктом утвердження демократії може бути лише сильна, дієздатна держава. Розбудова основних інститутів демократії та громадянського суспільства – визначальна в умовах перехідного періоду функція держави. Ринкові реформи (якщо керуватися західноєвропейськими стандартами) мають бути лише інструментарієм реалізації завдань соціального прогресу. Їх основний критерій – ступінь гуманізації та соціалізації суспільства. Проблема прилучення України до високих цінностей сучасного цивілізаційного процесу може розв'язуватися лише на цій основі.

Потрібно зрозуміти, що процес соціалізації зумовлений власними законами сучасного розвитку. Це не щось таке,

нав'язане економіці ззовні. Найвиразніше цей процес представлено у вигляді формування так званих соціальних стабілізаторів, які виникають у відповідь на загострення тих чи інших суперечностей власне ринкової системи [7, с. 43–64].

Тінізація означає зсув економічної структури у бік більш традиційних, архаїчних форм, звуження засад розвитку, модернізації вітчизняної соціально-економічної структури відносно гомеостазу. Причинами такої тінізації може бути як надлишкова по відношенню до базису гомеостазу суспільства вестернізація, яка призводить до деформації, руйнації суспільних відносин, так і ізоляційна недомодернізація, надлишково обмежений консервативний характер модернізаційних процесів, що зберігає кланові форми суспільної організації, значно розширює форми паразитарно-консервативного елітного сектора. Так, трансформація соціально-економічної структури суспільства за сучасних умов у бік посилення функціональної ролі кланових структур означає запуск більш архаїчних, антидемократичних, антиринкових, інституційних процесів, неминучий прискорений розвиток нетранспарентних явищ. Це означає ніщо інше, як гальмування модернізації (реформування) тінювими факторами.

Небезпека гальмування соціально-економічного реформування з боку тінювої економіки виявляється, перш за все, у монополізації певними елітними структурами використання можливостей державної влади у своїх інтересах, перетворення держави на інструмент забезпечення свого олігархічного панування. Адекватною формою функціонування сучасного елітного сектора є тінюва, яка охоплює як політичні відносини, так й економічні, зокрема фінансову сферу – головний об'єкт зазіхань тінювих механізмів. Сучасний елітний сектор є стрижнем такого небезпечного явища, яке становить найбільшу небезпеку гальмування модернізації суспільства, як економічна злочинність.

Гальмування реформування суспільства з боку прискореної тінізації соціально-економічних процесів знаходить концентрований вираз у наступних зростаючих тенденціях:

- здійснюється руйнування здорової частини економіки за рахунок перерозподілу на її плечі загального податкового тягаря, застосування проти неї кримінальних методів впливу, в тому числі і з використанням офіційної адміністративної системи, недоброросовісної конкуренції;
- існування тінювої економіки, формування її доходів сплачується за рахунок суспільства, тобто є для нього паразитарним утворенням і призводить до зменшення доходів консолідованого бюджету країни;
- розвиток тінювої економіки активно впливає на посилення корупції серед державно-господарського, владино-силового та правоохоронного апарату, якщо стає більш прив'язаним до розквіту злочинного бізнесу;
- активізація тінювої діяльності об'єктивно формує економічні, організаційні, політичні передумови для виникнення та розвитку новітніх форм організованої злочинності, системи «п'ятої влади»;

– розвиток тіньової економіки спричиняє соціальну та моральну деградацію суспільства, сприяє масовому розкладу молоді, широких кіл населення країни, поширенню кримінальної субкультури, подальшому зниженню рівня життя населення, його платоспроможного попиту на ринку, знищує соціально-корисні цінності суспільства, потяг людей до суспільно-корисної праці взагалі та підприємницької діяльності зокрема;

– існування тіньових економічних процесів обмежує обсяги накопичення капіталу внаслідок існування надлишкового його використання для паразитарного споживання криміналітету, обмеження його інвестування в країні через кримінальний експорт в інші країни та негативний вплив на залучення іноземного капіталу у зв'язку з формуванням кримінального середовища всередині країни;

– тіньовий економічний сектор активно руйнує систему управління держави, підприємницького сектора, призводить до її переродження, посилення антисоціального спрямування. На наш погляд, це головна загроза гальмування з боку тінізації та економічної злочинності суспільству.

Однак слід зазначити, що різні сегменти тіньової економіки як системи є асиметричними щодо рівня загроз економічній безпеці, вони мають різний потенціал щодо чинника генерації масштабних тіньових процесів. Так, значна частина тіньових сегментів, які належать до неформальної економіки, у розпал кризових явищ державного управління виконали певну позитивну функцію щодо демпювання кризових ударів, наслідків високого рівня фіскального тиску на ординарні підприємницькі структури через перекидання на них фінансової відповідальності інтегрованих у владу підприємницьких структур.

Побудова ефективної системи безпеки економічного розвитку в процесі трансформаційних процесів як засобу протидії тінізації економіки та ліквідації паразитичного елітного сектора спирається насамперед на низку факторів, серед яких базове місце займає форма держави.

Сучасна держава має будуватися на основі моделі, якій, з одного боку, відповідають загально-цивілізаційні норми, що тією чи іншою мірою є визнаними у світі; з іншого боку, вона має враховувати умови, фактори, генетичний код, що визначають існування конкретної держави на основі її політичного, економічного і духовного життя як у минулому, так і сучасному та майбутньому, тобто цивілізаційні особливості.

«У найбільш узагальнених підходах до розвитку державності як такої це означає, що має будуватися держава, в якій розвивається громадянське суспільство. Воно являє собою гармонізований устрій існування людини та держави. При цьому загальноновизнаним є той факт, що в стратегічному плані складові діяльності держави та суб'єктів громадянського суспільства відрізняються одна від одної. А це означає, що індивідуалізована поведінка різних людей з метою гармонізації їхніх стосунків з боку держави повинна забезпечуватися шляхом налагодження насамперед раціональних зв'язків між ними і можливими громадськими і негромадськими інституціями, в які вони можуть добровільно

об'єднуватися. В державі права і свободи людей можуть бути згармонізованими тільки тоді, коли це відбувається на основі поцінування професіональних та моральних якостей кожного, а отже, і суспільства в цілому. Це дає можливість людям створювати масові громадські інституції, які протидіють невинуватому втручання держави.

Загальноновизнаним сьогодні є й те, що свободи і права людини повинні мати правові межі та здійснюватися в правовій державі шляхом представницької демократії, свободи без правових меж руйнують як громадянське суспільство, так і державу в цілому» [8, с. 9–10].

Звертаючись до теми соборності у площині її моделі, доцільно нагадати, що поняття «соборність» має кілька аспектів. Щодо визначення терміну «соборність», то «Мала енциклопедія етнодержавознавства» в цьому зв'язку зазначає, що цей термін традиційно вживається в науці та політичній практиці як віддзеркалювання процесів згуртування споріднених ідеологічних і суспільно-політичних рухів [9, с. 601]. Окрім того, ідея соборності у новітні часи пов'язується з консолідаційними етнонаціональними процесами, становленням і розвитком національної державності [10, с. 389–390].

Реалізація принципів соборності у реформуванні українського суспільства як адекватної його генетичному корінню форми організації державної влади, зокрема з урахуванням досвіду інших країн селянської цивілізації, має величезне значення для загального підвищення ефективності держави, детінізації економічної структури за рахунок обмеження паразитизму елітного сектора, зниження бюрократичного навантаження на систему державного управління. Застосування цих принципів до проведення політичної реформи дає підстави зробити висновок про те, що парламентсько-президентська форма правління, а ще краще парламентська, ближча, адекватніша організаційній пам'яті вітчизняного суспільства. У той же час неможливо не враховувати транзитний перехідний стан сучасного суспільства і необхідність застосування таких форм організації влади, які відповідають саме цій стадії розвитку. У зв'язку з цим неможливо не погодитися із тими застереженнями, прогнозами щодо олігархізації суспільних процесів, які зробив А. Гальчинський.

Для аргументації своїх застережень щодо побудови олігархічної моделі реформування він вдається до суто економічних аспектів: такий перехід може лише посилити існуючу віртуальність відносин власності. «Нестійкість уряду і великі переділи власності можуть стати системним атрибутом суспільства, а згодом і ознакою його паралічу. Відповідні «переділи» будуть відбуватися при будь-яких політичних кризах (штучних та об'єктивних), з кожною зміною уряду, після звичайних та дострокових виборів. І це закономірно – якщо влада отримана за допомогою олігархічного капіталу, то з ним необхідно розраховуватися, і розраховуватися доведеться власністю. Корупція, тінізація і олігархізація суспільства буде зміцнюватися саме на цій основі. Вони отримують нові імпульси для свого розвитку» [11, с. 3]. Прогноз

А. Гальчинського у великій мірі виправдав: завдяки олігархізації суспільства Україна отримала системну тінізацію соціально-економічних процесів, яка виступає як найсуттєвіший гальмівний фактор реформування.

Висновки

Однією з найсуттєвих небезпек розвитку тінізаційних явищ у вітчизняному суспільстві є розбудова механізмів гальмування його реформування, модернізації.

Тінізація означає зсув економічної структури у бік більш традиційних, архаїчних форм, звуження засад розвитку, модернізації вітчизняної соціально-економічної структури відносин гомеостазу. Причинами такої тінізації може бути як надлишкова по відношенню до базису гомеостазу суспільства вестернізація, яка призводить до деформації, руйнації суспільних відносин, так і ізоляційна недомодернізація, надлишково обмежений консервативний характер реформування, що зберігає кланові форми суспільної організації, звужує форми паразитарно-консервативного елітного сектора. Це означає ніщо інше, як гальмування модернізації (реформування) тінювими факторами.

Небезпека гальмування соціально-економічного реформування з боку тінювої економіки виявляється, перш за все, у монополізації певними елітними структурами використання можливостей державної влади у своїх інтересах, перетворення держави на інструмент забезпечення свого олігархічного панування: завдяки олігархізації суспільства Україна отримала системну тінізацію соціально-економічних процесів, яка виступає як найсуттєвіший гальмівний фактор реформування.

Список використаних джерел

1. Кремень В.Г. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду) / Кремень В.Г., Табачник Д.В., Ткаченко В.М. – К.: «ARC-UKRAINE», 1996. – 793 с.
2. Кара-Мурза С.Г. Советская цивилизация (книга первая) / С.Г. Кара-Мурза. – М.: Алгоритм, 2001. – 528 с.
3. Олейник А.Н. Тюремная субкультура в России: от повседневной жизни до государственной власти / Олейник А.Н. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 430 с.
4. Огородник В. Тінюва економіка як кримінально-економічний феномен / В. Огородник // Політична думка. – 1996. – №3–4. – С. 91–92.
5. Тевено Л. Множественность способов координации: равновесие и рациональность в современном мире / Л. Тевено // Вопросы экономики. – 1997. – №10. – С. 69–84.
6. Рязанов В.Т. Реформы и циклы модернизации российской экономики / В.Т. Рязанов // Российский экономический журнал. – 1992. – №10. – С. 69–78.
7. Гальчинський А.С. Суперечності реформ: у контексті цивілізаційного процесу / А.С. Гальчинський. – К.: Українські пропілеї, 2001. – 320 с.
8. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) / За ред. академіка НАН України В.М. Гейця. – К.: Логос, 1999. – 500 с.
9. Мала енциклопедія етнодержавності. – К., 1996. – С. 601.
10. Шкляр Л. Моделі соборності (історичний досвід і сучасні аспекти) / Л. Шкляр // Українська соборність: ідея, досвід, проблеми. – К.: ІПІЕНД, 1999. – С. 388–395.
11. Гальчинський А. Небезпечний поворот / А. Гальчинський // Дзеркало тижня. – 2002. – №34 (7 вересня). – С. 3.

Ю.В. ПАНУРА,

к.е.н., доцент, Національний університет Державної податкової служби України

Актуальні проблеми податку на додану вартість в Україні

У статті досліджено проблеми, що виникають при застосуванні податку на додану вартість у складі податкової системи України. Обґрунтовано доцільність здійснення реформування механізму справляння податку на додану вартість з метою підвищення його фіскальної ефективності.

Ключові слова: податок на додану вартість, ставка ПДВ, бюджетне відшкодування ПДВ, механізм оподаткування ПДВ.

В статье проведено исследование проблем, возникающих при применении налога на добавленную стоимость в составе налоговой системы Украины. Обоснована целесообразность осуществления реформирования механизма взимания налога на добавленную стоимость с целью повышения его фискальной эффективности.

Ключевые слова: налог на добавленную стоимость, ставка НДС, бюджетное возмещение НДС, механизм налогообложения НДС.

The article deals with the problems arising from the application of VAT to the tax system of Ukraine. The necessity of reform implementation mechanism for levying value added tax in order to improve its fiscal performance.

Keywords: Value-Added Tax, VAT rate, VAT refund, the mechanism of VAT.

Постановка проблеми. В українській фінансовій науці багато уваги приділено питанням реформування податкової системи як такої, що відповідала б умовам ринкової економіки. В наукових розробках із проблем оподаткування основну увагу акцентовано на пропозиціях щодо законодав-